

для чогось (землі, Всесвіту світу речей) настати будь-коли, тобто зараз. Під таким кутом зору він стає не майбутнім, а теперішнім, як завжди даним (потенційним). «Кінець» може проявитись актуально кожен мить існування Всесвіту. Таким чином, слово «кінець» ми тлумачимо як перехід та стан у межах «разом даного буття».

Наступний термін «вічність». Основа слова вічність в перекладі з грецької мови визначається як «життєва сила, життя, вічність», як вічне, яке вічно триває. Російське слово вічність виходить зі слова вік. Його перше значення – життя (життєва сила). У християнській культурі концепт «вічність» пов'язується з грецьким терміном «αἰών, αἰὼν, αἰὼν, εὐν». Перше його значення розкриває «життєву силу, життя, продовження людського життя, вічність» [2]. Отже, вічне – це те, що завжди існує. У цьому контексті нам згадується ідея безсмертя душі.

У словниках вічність визначається як безкінечність, постійно повторюваний процес, як те, що не перестав існувати. Тут знову стверджується ідея кола.

Таким чином, засадничі концепти нашого дослідження (світ, смерть, кінець, вічність, суд), які ми проаналізували у контексті ідеї Долі, зникають у смисловому відношенні на ідеї кола (циклів) у межах Всесвітнього буття. На концептуальному рівні ця ідея стає домінуючою. Саме у цьому контексті ми розглянемо існуючі вірування людства, їх есхатологічні ідеї та настрої, історію смислової еволюції їх моделей світу (циклічної, лінійної, разом даної).

Список використаних джерел

1. Біблія. Книги Святого Письма Старого й Нового Заповіту. Із мови давньоєврейської та грецької на українську наново перекладена. Українське біблійне товариство. – К., 1991. – 1255 с.
2. Константы мировой культуры. Алфавиты и алфавитные тексты в периоды двоеверия / [Ю. С. Степанов, С. Г. Проскурин]. – М.: Наука, 1993. – 158 с.
3. Черных П. Я. Историко-этимологический словарь современного русского языка. В 2 т. / Г. П. Цыганенко. – М.: Рус. яз., 2002. – Т.2: А Панцирь – ЯЩУР. – 560 с.

References

1. Bibliya. Knyhy Svyatoho Pys'ma Staroho y Novoho Zapovitu. Iz movy davn'oyevreys'koyi ta hrets'koyi na ukayins'ku nanovo perekladena. Ukrayins'ke bibliyne tovarystvo. – K., 1991. – 1255 s.
2. Konstanty myrovoy kul'tury. Alfavyty y alfavytnye teksty v peryody dvoeveriya / [Yu. S. Stepanov, S. H. Proskurny]. – M.: Nauka, 1993. – 158 s.
3. Chernykh P. Ya. Ystoryko-etymolohychesky slovar' sovremen-nogo russkogo yazyka. V 2 t. / H. P. Tsyhanenko. – M.: Rus. yaz., 2002. – T.2: A Pantsyr' – YASHCHUR. – 560 s.

Bredun I. V., PhD, associate professor, Kharkiv National University of Construction and Architecture (Ukraine, Kharkiv), polk@i.ua

Kompaniets L. V., Doctor of philosophical sciences, associate professor, V. N. Karazin Kharkiv National University (Ukraine, Kharkiv), polk@i.ua

Conceptualization of Fate: philosophical interpretations

The article analyzes the semantic field of the eschatological concept «Fate». The study of the problem of his interpretations and insights in religious and secular literature is being cultivated in the range of his interpretations. The existing approaches are exposed in the disclosure of the topic of work; the research strategy is grounded in understanding the theme (perspectives). The basic concepts of research (world, death, the end, eternity, court) in the context of the idea of Fate are analyzed.

Keywords: eschatology; Fate, meanings, concept, definitions, individual, World.

УДК 1(091)(477)+141.319.8

Співак В. В.,

кандидат філософських наук, докторант,
Національна музична академія України
ім. П. І. Чайковського (Україна, Київ),
vova3006@ukr.net

Рецепція сімейного щастя у спадщині Антонія Радивилівського

Досліджено уявлення про сімейне щастя у філософській складовій проповідницької спадщини Антонія Радивилівського та інших українських (Інокентія Гізеля, Іоанікія Галятовського) та польських (Петра Скарги, Томаша Млодзяновського) церковних мислителів другої половини XVII ст. Простежуються різні аспекти змісту цього поняття та особливості його наповнення в текстах українських й польських мислителів епохи бароко. Виявлено, що сімейне щастя сприймається ними неоднозначно. З одного боку, сім'я розглядається як поступка недосконалій людській природі та засіб уникнення тілесного гріха. Однак, за умов моральної недосконалості, родина може перетворитися на тягар, що заважає людині служити Богу. З іншого боку, при дотриманні подружжям норм праведності, сімейний стан може дати людині щастя та є ознакою божого благословення. Дотримання християнських моральних чеснот здатне нейтралізувати недоліки подружнього життя та перетворити його на складову земного щастя.

Ключові слова: історія філософії, українська філософія, бароко, проповідь, щастя, сім'я.

Щастя як вища телеомна категорія завжди знаходилась в центрі уваги світських та церковних мислителів всіх епох та традицій. Не є виключенням й вітчизняна духовна культура, що має доволі значний накопичений досвід осмислення проблеми людського щастя та вироблення рекомендацій щодо його досягнення. Особливої актуальності дана проблема набула в епоху бароко, коли закладалися основи модерної вітчизняної культури з її європейським обличчям та відповідними морально-етичними цінностями. Тож, дослідження категорії щастя є ключовим завданням на шляху розбудови цілісної системи наших уявлень про стратегії життя і аксіологічну парадигму українських церковних інтелектуалів тієї епохи. Таким чином, вивчення історії вітчизняної морально-етичної думки XVII ст. та уявлень її творців про щастя є доволі актуальним для сучасної науки.

Зазвичай творчість українських барокових проповідників досліджувалася з літературознавчої точки зору. Проте, останнім часом наявна тенденція до дедалі ширшого залучення теологічних трактатів та церковних проповідей як джерел з вивчення української філософії. Так, дослідження Л. Довгої [3], М. Корзо [6], С. Йосипенко [5] та ін., засвідчують досить високий потенціал спадщини українських церковних мислителів, як історико-філософських джерел. Однак, їх філософська складова ще залишається недостатньо дослідженою. Що ж стосується категорії щастя, то вона взагалі розглядалася дослідниками лише побіжно при вивченні інших проблем. Тож поставлена проблема потребує детального вивчення.

Однак, через невизначеність змістовного наповнення тогочасного концепту «щасливого життя», що складається з ряду аспектів, комплексний аналіз уявлень про щастя українських церковних мислителів XVII ст. в межах однієї статті є неможливим. Тож, в рамках даного дослідження ми зосередимо увагу на аналізі уявлень про сімейне щастя, як один з аспектів уявлень про земне щастя.

Метою нашого дослідження є розгляд особливостей уявлень про сімейне щастя Антонієм Радивилівським та іншими церковними мислителями його епохи.

В якості основного джерела нами було обрано рукописні та друковані проповіді Антонія Радивилівського з його збірок «Вінець Христов...» та «Огородок Марії Богородиці...». Вибір саме цих текстів обумовлений як показовістю самого автора – взірця церковного інтелектуала моголянського кола, так і значною насиченістю його текстів філософською морально-етичною складовою, що вже було підтверджено рядом досліджень. Відповідно, поняття сімейного щастя в його текстах, на нашу думку, мало б знайти найширше висвітлення. Тож, аналіз текстів Радивилівського потенційно може розкрити нам значний обсяг інформації щодо тлумачення сімейного щастя в українській духовній культурі епохи бароко.

Проте, ізольований розгляд текстів Антонія Радивилівського не є методологічно вірним, адже він творив в тісному зв'язку з моголянською традицією та культурним простором Речі Посполитої, тож і аналіз його творчості має відбуватися в цьому контексті. Для порівняльного аналізу було використано тексти Інокентія Гізеля та Іоанікія Галятовського, а також польських проповідників Петра Скарги та Томаша Млодзяновського.

Подружнє життя належить до вагомій сфері життєдіяльності людини, що, природно, знайшло своє відображення в літературі, в тому числі – релігійній. Тривалий час церква розглядала шлюб та сімейне життя як поступку слабкості людській природі та засіб запобігання розпусті. А отже ставлення церковних мислителів до шлюбу завжди є досить стриманим. Цілковита відмова від шлюбу вважалася ними кращою в моральному сенсі та кориснішою для спасіння душі. До IX століття Церква фактично не мала окремого обряду укладання шлюбу. В епоху Нового Часу під впливом ренесансного гуманізму та Реформаційних рухів, Церква була змушена переглянути й раціоналізувати своє ставлення до подружнього життя, надавши йому більш м'якого характеру.

Шлюбний союз був зведений церквою у ступінь таїнства; Шлюб тлумачиться як образ союзу Христа з Церквою. Союз Христа з Церквою наповнений благодаттю та істиною (Ін. 1, 14), тобто є союзом благодатним а істинним. Відповідно й шлюбний союз потрібно вважати наповненим благодаттю, тобто союзом, на який посиляється від Бога благодать Святого Духа і який тому є істинним союзом. На цій підставі шлюбний союз укладається не тільки по батьківському благословенню та бажанню наречених, але потребує благословення церкви, через поставлених в ній «пастирів». При цьому над нареченими виконуються особливе священнодійство – таїнство шлюбу (вінчання), під час якого подружжю передається благодать Святого Духа. Мету шлюбу богослови тлумачать в декількох аспектах.

По-перше, шлюб укладається для множення й збереження християнського роду, як це видно з слів Самого Бога, що благословив перших людей: «Плодіться й розмножуйтеся, і наповнюйте землю...» (Бут. 1, 28).

По-друге, метою подружнього життя є взаємна допомога подружжя в земному житті: «І сказав Бог: Не добре бути чоловікові самотнім. Створю йому поміч, подібну до нього» (Бут. 2, 18).

По-третє, шлюб необхідний для приборкання гріховних пристрастей людини й безладних потягів її

чуттєвості. На цю мету шлюбу вказує апостол Павло, коли говорить: «Добре б чоловікові не дотикатися жінки, але, щоб уникнути розпусти, нехай кожен муж має дружину, і кожна жінка хай має свого чоловіка» (1 Кор. 7, 1–2).

В подальшому церква розвивала та уточнювала дані положення розробляючи в межах моральної теології детальний опис взаємних обов'язків, чеснот та гріхів християнського подружжя.

У вітчизняній культурі відбилися всі вище окреслені тенденції. Українські церковні мислителі розцінювали шлюб як благо для християнина, однак, часом, ставились до нього неоднозначно, як до досить хиткого, в моральному відношенні, становища людини, яка завдяки сім'ї залишається в тісному зв'язку з гріховним світом.

Антоній Радивилівський пов'язує сімейне щастя з уявленнями про земну щасливість благословенної Богом людини, що супроводжується моральними чеснотами та зовнішнім благополуччям. Однією зі складових такого благополуччя є сімейне щастя.

Окрім успішності в громадському житті та кар'єрних потугах, благословенна людина щаслива і в сімейному житті. Сім'я, дім є ознакою земної щасливості людини яка має надійний притулок в житті. Проповідник вказує на це згадуючи земні поневіряння Ісуса Христа: «Скаржаючися Христос Спаситель, иже неміль щастя на сємь світі, признал тоє, же птаство небесное щасливое было надь него. гды рекль: Птица Небесная гнізда имуть, а Сынъ человеческій не имать где приклонити Главы» [9, с. 207].

Щодо «сімейного щастя» Антоній Радивилівський висловлюється досить обережно, адже відповідно до церковної доктрини шлюб є поступкою людській природі, тож не може сприйматися як беззастережне благо. Проповідник розвиває думку про те, що шлюб може сприяти або навпаки стояти на перепоні щастю людини, а його якість залежить від обставин та чеснот подружжя. Вступаючи в шлюб людина сподівається на щастя, проте не завжди отримує те на що розраховує. Так, кожен бажає отримати за дружину «Деву богатую, надобную и родовитую», проте через примхи долі може отримати «убогую... шпетную, сваволную» [8, с. 441]. Сам по собі, шлюб є джерелом для неспокою та багатьох клопотів, тож ризикований з огляду на прагнення християнина до спокійного життя – «жену поьял, а той товаришь естъ такой, которому выгоды потреба, бо хочай мало ему не подмысль, то сразу до гнѣву, до свару...» [7, арк. 346зв]. В іншому місці проповідник в традиційно-патріархальному дусі висловлюється про належні відносини між чоловіком та дружиною, стверджуючи головуючу роль першого: «Боязнь жены до мужа естъ, еже не вопреки глаголити, еже непротиво востаяти, еже нежелати первенствъ» [9, с. 1123]. При цьому для підсилення авторитетності своїх слів, проповідник посиляється на Іоанна Златоуста. Однак, проповідник невістно констатує з цього приводу, що в житті буває навпаки й жінки намагаються керувати чоловіками.

Навіть «правильний» та вдалий вибір нареченої, що відповідає уявленням про ідеальну наречену, не є гарантією сімейного щастя: «который поьял себѣ за жену якую без наганы девицу, и взял по ней много посагу, чи уже разуміеть себе быти за щасливого? чили разуміеть же на вси уже натрафилъ роскоши? Але нехай відаєть й той, же натрафилъ на большіи клопоты, нежели на

роскоши, на більші печали, ніж ради; завжди мусить мислити як би могла бартій вигадати жєні, а нежли себї» [7, арк. 346зв].

Однак, Антонїй Радивилівський все ж таки визнає, що щасливе сімейне життя можливе (хоч і не без «криз») «Правдять, коли кто натрафилъ на жену добрую, то якожь такожь, (хоча й не без клопоту на сємь свїтї биваетъ), можетъ себе за щасливого почитати, бо жена разумива, вінец мужу своєму» [8, с. 992]. Проте, далі застерігає: «але колы на злую трафить, то за нещасливого себе нехай розумієть...» [7, арк. 347].

В іншому місці проповідник пише що шлюб, до якого у Антонія Радивилівського, як у чєнця неоднозначне ставлення, для доброї людини завжди на користь «Поймєть жену в дому зацном и богатомъ... сплодить человекъ любящий Бога з жєною побожною діток немало, алит добре, й то єму пожиточно» [8, с. 675]. Тож, сімейне щастя, яке для більшості людей є в основному результатом примх фортуни, для благословенної людини є закономірним елементом її стану справжнього «земного щастя». Шлюб благословенної Богом людини характеризується любов'ю й може вважатися щасливим: «О щасливий! о благословенный доме! въ которомъ мужъ з жною жиєть въ любви. о благословенное таковыхъ мешкане! бо не сами едины, але зъ самымъ мешкають Богомъ» [9, с. 1123].

Але, сїм'я не є вищою цінністю в порівнянні з небесним блаженством, тож Антоній Радивилівський пише, що цінувати сїм'ю понад все є неприпустимим для християнина, адже такий «зразковий сїм'янин» не гідний Христового благословення: «О шаленство человеческое!... Ліпшеї кохатися в веселяхъ. в женахъ, в дітєхъ, аніжели в Творцї своємъ, назнаючи того что Христосъ Спаситель, рекль: Иже любитъ Отца или Матерь паче мене несть мене достоинъ» [10, арк. 333].

В порівнянні з Антонієм Радивилівським, інші українські церковні мислителі про сімейне щастя говорять небагато. Так, Інокентій Гізель орієнтуючи своїх адресатів в основних обов'язках ідеального християнського подружжя та можливих «сімейних» гріхах [4], фактично не зосереджується на питанні про щасливість чи нещасливість сїм'ї. Вочевидь питання щасливості подружжя залишається поза увагою мислителя, для якого важливішими були питання благочестя та гріховності. Або ж благочестивість сїм'ї сприймалася ним як синонім щасливості, адже вона є запорукою майбутнього вищого щастя.

Натомість Галатовський звертає на це питання дещо більше уваги. Так, він описує щасливе життя біблійних персонажів під божою опікою, що супроводжується матеріальним достатком та сімейним благополуччям: «добрымъ людемъ даєть Богъ ласку свою великую, а злымъ людемъ не даєть такой ласки. Міль ласку Божюю Ісаакъ, патріарха старозаконный, въ всемъ єму Богъ діагословилъ, щастилъ и давалъ все, чего онъ жадалъ. Даль єму достатокъ збожа, овецъ и вшелякого богатства» [1, с. 130]. Проявами такого щастя патріархів є довголіття та багатодітність.

Благословенним людям Господь дає матеріальні блага достатні для підтримки гідного життя для християнина та його близьких. Справедливо здобути блага допомагають людині досягти спасіння за умови їх правильного використання [1, с. 146] на Церкві,

благодійність та сімейні потреби. Інокентій Гізель пише, що людині потрібно мати певний матеріальний достаток для підтримки гідного життя відповідно до свого суспільного становища [2, с. 347–348].

Польські проповідники стосовно сімейного щастя висловлюються в межах традиційного церковного погляду не вдаючись в деталі подружнього життя. Так, Петро Скарга згадуючи про шлюб викладає католицьке вчення про нерозривність цього таїнства, а також формулює мету «нормального» шлюбу: народження дітей, взаємодопомога, запобігання розпусті та взаємна підтримка в розвитку християнських чеснот [12, Т. I, с. 122]. Однак у випадку невдалого шлюбу можуть відбуватися певні негативні пертурбації, зокрема зла дружина може керувати чоловіком [12, Т. V, с. 194]. Тож, шлюбний стан є добрим, але безшлюбність завжди краща, адже дозволяє залишатися вільним та цілковито присвятити себе служінню Богу й досягненню спасіння [12, Т. VI, с. 226–228]. Томаш Млодзяновський з приводу подружнього життя пише, що «коли подружжя благочестиве та живе у згоді то це дар від Бога», але коли дружина зла то від шлюбу самі неприємності для тіла й душі [11, Т. IV, с. 17].

Таким чином, сімейне благополуччя для православних та католицьких мислителів не є обов'язковими умовами земного щастя благочестивої людини. Навпаки, шлюб, може бути причиною нещастя і перешкодою до духовних благ й вищого щастя. Характерно, що міркування про можливість властиво «сімейного щастя» присутні тільки в текстах Антонія Радивилівського, інші автори, незалежно від віросповідного табору звертають увагу лише на взаємні обов'язки та часті гріхи християнського подружжя. Причиною сімейних негараздів традиційно проголошується гріх, також, в патріархальному дусі, провина перекладається на жінку, яка прагне здобути керівну роль в подружньому житті.

Список використаних джерел

1. Галатовський Іоаникій Ключ розуміння / підгот. І. П. Чєпіга. – К.: Наукова думка, 1985.
2. Гізель Інокентій. Мир с Богом чоловіку / Гізель Інокентій. – К., 1669. – 674 с.
3. Довга Л. М. Система цінностей в українській культурі XVII століття: монографія / Л. М. Довга. – Київ – Львів: Свічадо, 2012. – 344 с.
4. Довга Л. М. Соціальна утопія Інокентія Гізеля / Довга Лариса Михайлівна // Україна XVII століття: суспільство, філософія, культура. – К.: Критика, 2005. – С.238–241.
5. Йосипенко С. Л. До витоків української модерності: Українська ранньомодерна духовна культура в європейському контексті / С. Л. Йосипенко. – К.: Український Центр духовної культури, 2008. – 392 с.
6. Корзо М. А. Образ человека в проповеди XVII века / М. А. Корзо. – М.: ИФРАН, 1999. – 190 с.
7. Радивилівський Антоній. «Вінець...» / А. Радивилівський. – К., 1688. – 544 арк.
8. Радивилівський Антоній. «Вінець...». рукопис / А. Радивилівський, І.Р. ЦНБУ ім. В. І. Вернадського. – П. Ник. м. П.560 т.2. – 1615 с.
9. Радивилівський Антоній. «Огородок...» / А. Радивилівський. – К., 1676. – 1128 с.
10. Радивилівський Антоній. «Огородок...». рукопис. – Книга 1 / Радивилівський Антоній, І.Р. ЦНБУ ім. В. І. Вернадського. – П. Ник. М. П.560 Т.1. Кн.1. – 955 арк.
11. Młodzianowski Tomasz. Kazania i Homilie / Tomasz Młodzianowski. – Poznań, 1681. – Т. I–IV. – 456 s.
12. Skarga Piotr. Kazania na niedziele y svieta calego roku / Piotr Skarga. – Wilno, 1793. – Т. I–VI. – 279 s.

References

1. Haliatovskyi Ioanykii Kliuch rozuminnia / pidhot. I. P. Chepiha. – K.: Naukova dumka, 1985.
2. Hizeł Inokentii. Myr s Bohom choloviku / Hizeł Inokentii. – K., 1669. – 674 s.
3. Dovga L. M. Systema cinnostej v ukrayinskij kulturi XVII stolittia / L. M. Dovga. – Kyiv – Lviv: Svichado, 2012. – 344 s.
4. Dovha L. M. Sotsialna utopiia Inokentii Hizezia / Dovha Larysa Mykhailivna // Ukraina XVII stolittia: suspilstvo, filosofii, kultura. – K.: Krytyka, 2005. – S.238–241.
5. Yosypenko S. L. Do vytokiv ukrayinskoyi modernosti. Ukrayinska rannomoderna duxovna kultura v yevropejskomu konteksti / S. L. Yosypenko. – Kyiv: Ukrayinskij Centr duxovnoyi kultury, 2008. – 392 s.
6. Korzo M. A. Obraz cheloveka v propovedi XVII veka / M. A. Korzo. – Moskva: IFRAN, 1999. – 190 s.
7. Radyvylovskiy Antonii. «Vinets...» / A. Radyvylovskiy. – K., 1688. – 544 ark.
8. Radyvylovskiy Antonii. «Vinets...». rukopys / A. Radyvylovskiy, I.R. TsNBU im. V. I. Vernadskoho. – P. Nyk. m. P.560 T.2. – 1615 s.
9. Radyvylovskiy Antonii. «Ohorodok...» / A. Radyvylovskiy. – K., 1676. – 1128 s.
10. Radyvylovskiy Antonii. «Ohorodok...». rukopys. – Knyha 1 / Radyvylovskiy Antonii, I.R. TsNBU im. V. I. Vernadskoho. – P. Nyk. M. P.560 T.1. Kn.1. – 955 ark.
11. Młodzianowski Tomasz. Kazania i Homilie / Tomasz Młodzianowski. – Poznań, 1681. – T. I–IV. – 456 s.
12. Skarga Piotr. Kazania na niedziele y svieta calego roku / Piotr Skarga. – Wilno, 1793. – T. I–VI. – 279 s.

Spivak V. V., Ph.D., Doctoral Candidate at the P. I. Tchaikovsky National music academy of Ukraine (Ukraine, Kyiv), vova3006@ukr.net

Recipes of family happy in heritage of Antony Radivilovsky

The article is devoted to the study of representations of family happiness in the philosophical component of the preaching heritage of Anthony Radivilovsky and other Ukrainian (Innocent Gizel, Ioanikii Galyatovsky) and Polish (Petr Skarga, Tomasz Młodzianowski) church thinkers of the second half of the XVII century. Different aspects of the content of this concept and the peculiarities of its filling in the texts of the Baroque Ukrainian and Polish thinkers are traced. It was found that family happiness is perceived by them ambiguously. On the one hand, the family is seen as an act of imperfect human nature and a means of avoiding corporal sin. However, in the face of moral perfection, a family can turn into a burden that prevents a person from serving God. On the other hand, in keeping with the rules of righteousness of the marriage, the marital status can give man happiness and is a sign of God's blessing. Adherence to Christian moral virtues is able to neutralize the disadvantages of marital life and turn it into a component of earthly happiness.

Keywords: history of philosophy, Ukrainian philosophy, baroque, sermon, happiness, family.

* * *

УДК 130.122

Чорноморець Є. М.,
викладач філософії, Київська
Духовна Академія і Семінарія
(Україна, Київ), eugeniamch@gmail.com

Максим Сповідник про естетичне споглядання символічної дійсності

Проблема символу та символотворчого характеру людської діяльності у сучасній науці є предметом різнобічного розгляду. Для візантійської патристичної естетики концепт символу має велике значення. Метою нашої статті є аналіз осмислення Максимом Сповідником естетичного характеру споглядання символічної дійсності. Онтологія Максима Сповідника, а саме вчення про духовно-чуттєву структуру світу, Св. Письма та людини як «втілень» Бога-Логосу, є символічно-естетичною. Чуттєва краса як світу, так і Св. Письма є виявом ідеальної краси логосів, яка є відображенням Божественної краси. За антропологічним вченням мислителя, людина має здібності до сприйняття усіх рівнів реальності та до естетичного споглядання усієї реальності у її цілісності та як символу Бога. Естетичного споглядання людина досягає в результаті аскетичної практики,

встановлюючи належну ієрархію пізнавальних здібностей, підпорядковуючи відчуття уму, а ум Богові. Досягнення внутрішньої гармонії душевних сил при сприйнятті краси реальності у її цілісності та символічності людини переживає як блаженство та втіху.

Ключові слова: патристична естетика, естетичне споглядання, символ, краса.

У сучасних історико-філософських дослідженнях дедалі глибше розкривається зв'язок візантійської богословсько-філософської думки із такими областями філософського знання, як метафізика, антропологія, філософія релігії, герменевтика та екзегетика, семіотика, етика, естетика. Зокрема, для середньовічного світогляду важливим був концепт образу (символу), який слугував для передачі «ідеї глобального образно-символічного виразу духовних реальностей у світі матеріальних форм» [4, с. 216]. Проблема символу, символотворчого характеру людської діяльності у сучасній науці є предметом різнобічного розгляду. Важливе значення мала візантійська патристична думка для формування вітчизняної культури, про що свідчить ціла низка досліджень (А. Г. Тихолаз, В. С. Горський, В. М. Нічик, О. В. Александрова, С. Б. Кримський, Г. Є. Аляєв та ін.).

Для античного та середньовічного світогляду, як показали дослідження О. Ф. Лосева, С. С. Аверінцева, В. В. Бичкова, характерним є естетично-художнє сприйняття усіх сфер дійсності та людської діяльності. Зокрема, внаслідок естетичного характеру онтології (сприйняття буття загалом як прекрасної цілісності) пізнавальний процес часто описується як художньо-естетичний. Досліджуючи символічну естетику Ареопігитик (V ст.), В. В. Бичков продемонстрував умовий характер естетичного сприйняття та естетичний ракурс розгляду гносеологічної проблематики у даному корпусі.

Метою нашої статті є аналіз осмислення Максимом Сповідником естетичного характеру споглядання символічної дійсності.

Для опису споглядання ідеальної дійсності Максим Сповідник послуговується терміном *theoria*.

Споглядання (*theoria*) – термін, який у античній філософській традиції, за Цицероном, означав розумове осягнення у пошуках сутності, філософування [13, с. 384]. За Платоном, саме для умового споглядання відкривається «усе найкраще, що існує» (Респ. VII 532с), «божественна краса» (Бенкет 210е). Плотін у трактаті V.8 «Про умосяжну красу» описує досвід умового споглядання ідеальної краси. У античній платонічній традиції умове споглядання ідеальної дійсності мало естетичний характер, оскільки вважалося, що у ієрархії краси ноуменальний світ як більш довершений має вищу красу, яка захоплює, приваблює розум. Слово «*theoria*», походячи від «*thea*» (зір), виражало ідею зорового сприйняття, у широкому сенсі означало «міркувати, думати, філософувати». У християнській думці завдяки помилковій етимології, започаткованій Плутархом (*theopagan* – бачити Бога) дане слово стало означати здатність до споглядання Бога [13, с. 379], «істинне споглядання» як споглядання дійсності у Богові. Характерним був даний термін і для олександрійської школи (починаючи від Клімента), і для антиохійської екзегетичної традиції (Діодор Тарсійський та ін.). Діодор, розробляючи типологічний метод інтерпретації біблійних текстів та відрізняючи його від алегоричного, під «теорією» розумів «споглядання, яке намагається досягнути духов-